

УДК 638.1:379.8:615.8 (477.81)

**CONCEPTUAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL IMPLEMENTATION
OF APITOURISM IN UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD****КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ АПІТУРИЗМУ У
ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ****Boiko V.O. / Бойко В.О.***PhD of Economic sciences, Associate Professor / к.е.н., доц**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8032-5731>**Kherson State Agrarian and Economic University, Kropyvnytskyi,
University Avenue, 5/2, 25000**Херсонський державний аграрно-економічний університет,
Кропивницький, просп. Університетський, 5/2, 25000*

Анотація. *Тема апітуризму в Україні набуває особливої актуальності в умовах післявоєнного відновлення та розвитку економіки, зокрема в постраждалих регіонах. Апітуризм, або медовий туризм, є перспективним напрямом, який поєднує екологічно чисте бджільництво, традиційні ремесла та туристичну діяльність, сприяючи відновленню місцевих економік через розвиток сільського туризму та сталих бізнес-моделей.*

У статті аналізується потенціал медового туризму у відновленні постраждалих територій, теоретичні основи апітуризму як складової оздоровчого туризму. Визначено важливість інтеграції апітуризму у загальну туристичну стратегію країни, підкреслюючи роль бджільництва не лише як сільськогосподарської діяльності, а й як культурно-екологічної цінності. Особлива увага приділяється практичним аспектам впровадження апітуризму у післявоєнний період: створенню медових маршрутів, розвитку інфраструктури, партнерствам з місцевими громадами та підприємствами, а також розвитку цифрових платформ для просування цього напрямку. Розглядаються можливості для розвитку освітніх програм, підвищення кваліфікації пасічників і організацію медових фестивалів, що можуть стати важливими подіями для залучення туристів.

Ключові слова: *апітуризм, бджільництво, медові маршрути, традиційні ремесла, екологічна взаємодія*

Вступ

Апітуризм як форма оздоровчого туризму, заснована на використанні лікувальних і рекреаційних властивостей продуктів бджільництва, набуває дедалі більшого значення в сучасному світі. В Україні, яка має багатовікові традиції бджільництва, апітуризм володіє значним потенціалом для розвитку, особливо в контексті відновлення країни після війни.

Післявоєнний період в Україні буде характеризуватися необхідністю не лише економічного відновлення, але й психофізичного оздоровлення населення. Війна залишає суттєві наслідки у вигляді стресу, погіршення фізичного та емоційного стану людей, що потребує ефективних методів реабілітації. Апітуризм, поєднуючи природні ресурси, оздоровчі практики та туристичну інфраструктуру, може стати важливим інструментом для досягнення цих цілей.

Дослідження концептуальних засад апітуризму та практичних аспектів його впровадження в Україні є актуальним і стратегічно важливим завданням. У цьому контексті необхідно розглянути такі ключові аспекти:

- теоретичні основи апітуризму як складової оздоровчого туризму;

- аналіз потенціалу бджільництва в Україні як бази для розвитку апітуризму;
- розробку практичних механізмів інтеграції апітуризму в туристичну галузь, зокрема у постраждалих регіонах.

Особливу увагу у повоєнний період необхідно буде приділяти питанням створення умов для відродження сільських територій через розвиток апітуризму, що сприятиме не лише економічному пожвавленню регіонів, але й збереженню культурних традицій та екологічного балансу. Таким чином, дослідження концептуальних засад та практичного впровадження апітуризму у післявоєнний період в Україні є важливим кроком на шляху до сталого розвитку країни та покращення якості життя її громадян.

Основний текст

Апітуризм - це специфічний вид туризму, що поєднує рекреацію, оздоровлення та освітньо-культурні аспекти через залучення продуктів бджільництва та взаємодію з природним середовищем. Як складова оздоровчого туризму, апітуризм базується на використанні терапевтичних властивостей меду, прополісу, воску, пилку, маточного молочка, апітоксину (бджолої отрути) та бджолої повітря для покращення фізичного і психоемоційного стану людини (Рис.1).

Рисунок 1 - Ключові поняття апітуризму

Авторська розробка

Апітерапія як основа апітуризму передбачає застосування продуктів бджільництва для оздоровлення організму, при цьому досягається терапевтичний ефект через антибактеріальні, протизапальні, імуномодулюючі та заспокійливі властивості продуктів бджільництва. Туристи мають можливість проводити час у природному середовищі, при цьому відбувається зниження рівня стресу та гармонізації психофізичного стану. Апітуризм сприяє екологічній освіті та формуванню екосвідомості через популяризацію природоохоронних практик та демонстрацію важливості бджіл для екосистеми.

Апітуризм є органічною складовою оздоровчого туризму, оскільки спрямований на відновлення здоров'я через комплексні впливи:

- ❖ фізичний вплив (поліпшення імунітету завдяки вживанню натуральних

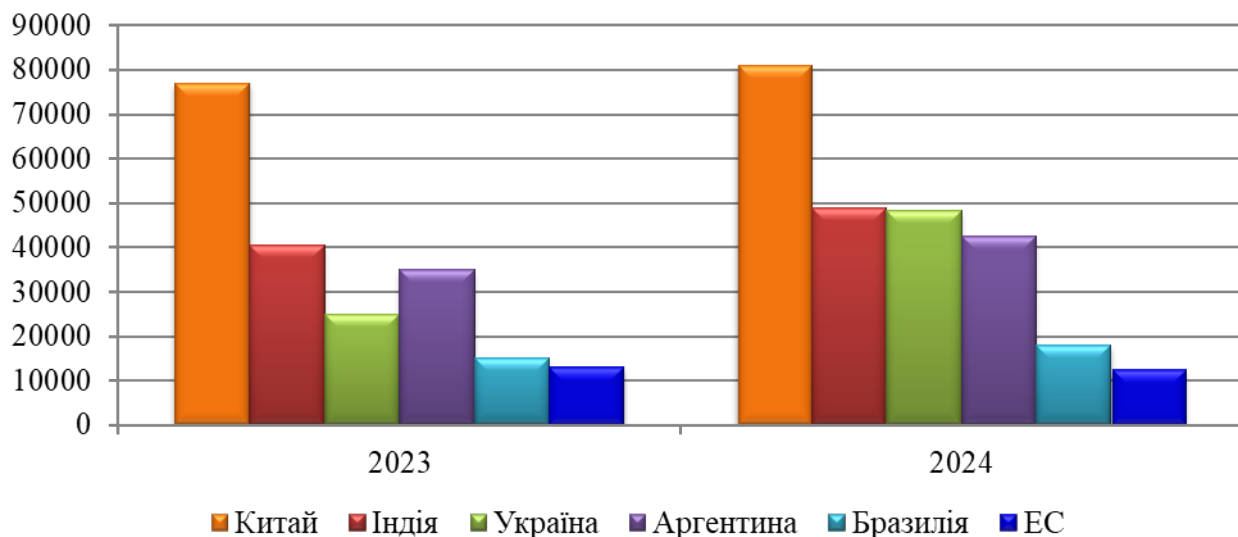
продуктів, позитивний вплив апітерапії на серцево-судинну, дихальну, нервову та опорно-рухову системи);

- ❖ психоемоційний вплив (апібудинки - спеціальні будиночки для сну на вуликах, створюють заспокійливу атмосферу, де бджолиний шум та запах меду сприяють релаксації);
- ❖ освітньо-культурний аспект (туристи можуть дізнатися про традиції бджільництва, процеси збору меду та інші аспекти діяльності пасік).

Апітуризм як частина оздоровчого туризму має значний потенціал для поєднання екологічних, соціальних і економічних цілей, сприяючи не лише оздоровленню населення, а й сталому розвитку територій, де ця діяльність реалізується. Також, як інноваційна складова оздоровчого туризму, апітуризм органічно пов'язаний із традиційною діяльністю, що лежить в основі цієї концепції – бджільництвом. Виробництво меду та інших продуктів бджільництва є фундаментом для розвитку цього напряму туристичної сфери, адже саме ці ресурси забезпечують його терапевтичну та екологічну цінність [1,2].

Україна здавна відома своїми традиціями бджільництва, посідаючи провідні позиції у світі за обсягами виробництва меду. Ця галузь не лише зберігає культурну спадщину, а й має значний економічний та експортний потенціал. Розвиток апітуризму в Україні тісно переплітається з виробництвом меду, адже туристи, які відвідують пасіки, прагнуть не лише долучитися до оздоровчих практик, але й дізнатися про процес виробництва натурального меду, скуштувати локальні сорти та придбати цілющу продукцію безпосередньо у виробників.

Світова торгівля медом демонструє стабільну тенденцію до зростання, попри незначні коливання в останні роки. За минулі 10 років обсяги глобальної торгівлі медом зросли на 17%, що свідчить про високий попит на цей натуральний продукт. Хоча за останні чотири роки спостерігається скорочення обсягів на 4%, ринок залишається стабільним із провідними експортерами, такими як Китай, Індія та Аргентина (Рис. 2).

Рисунок 2 – Основні країни експортери меду 2023 та 2024* року

Джерело: [4] *-6 місяців року

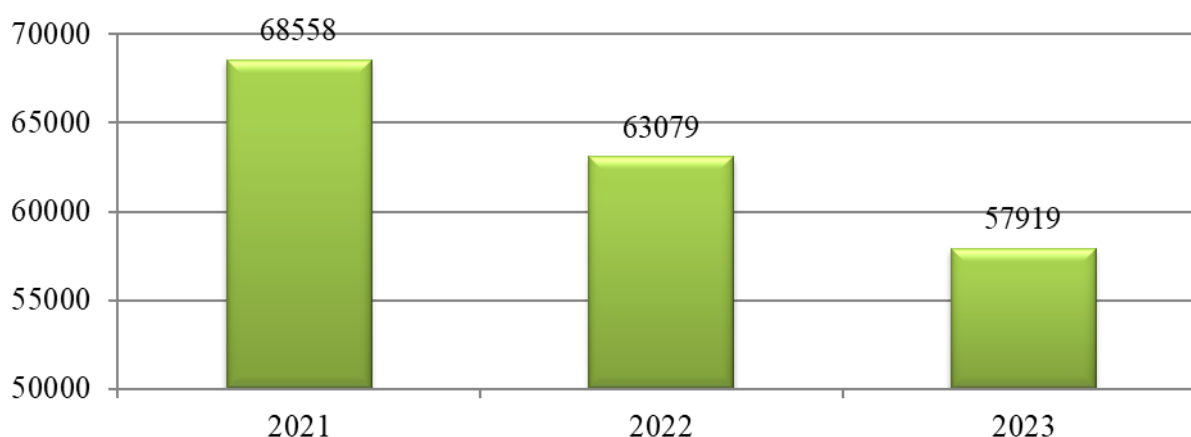

Україна, попри складнощі, спричинені війною та логістичними проблемами, зберігає свої позиції серед п'ятірки найбільших експортерів меду у світі. Це досягається завдяки високій якості українського меду, його природним характеристикам та екологічності. Стабільність експорту підтверджує конкурентоспроможність галузі навіть у кризових умовах, що є важливим внеском у економіку країни та її імідж на міжнародній арені [3].

Такі результати свідчать про потенціал українського бджільництва не лише як експортно орієнтованої галузі, але й як платформи для подальшого розвитку апітуризму, що може стати додатковим джерелом доходу для бджолярів та регіонів.

Але, на сьогодні спостерігається стійке зниження цін зумовлене зростанням поставок дешевого меду з таких країн, як Китай, Індія та В'єтнам. Негативний вплив на ціноутворення також має збільшення експорту з країн-конкурентів і військові дії в Україні. Водночас є й позитивні аспекти, зокрема зростаючий попит на натуральні підсолондзювачі та органічний мед. Низхідні цінові тенденції, які проявляються як на міжнародному, так і на внутрішньому ринку, зменшують зацікавленість пасічників у розширенні пасік і збільшенні обсягів виробництва.

За останні три роки (Рис.3) спостерігається стабільне зниження обсягів виробництва меду. Це пов'язано з низкою факторів, серед яких особливо виразно проявляється втрата доступу до бджолиних пасік та медоносної бази. Багато пасічників стикаються з труднощами в пошуку достатніх умов для розведення бджіл через скорочення площ медоносних рослин, зміни кліматичних умов та втрата пасік у результаті воєнних дій. Всі ці фактори негативно впливають на продуктивність бджільництва та обсяги виробництва меду в Україні.

Рисунок 3 – Виробництво меду в Україні, тон

Джерело:[5]

Інтеграція апітуризму у туристичну галузь, зокрема у постраждалих регіонах, може стати важливим елементом відновлення економіки та розвитку сталого туризму. Ось кілька практичних механізмів для такої інтеграції:

1. Створення апітуристичних маршрутів та екскурсій

- Розробка тематичних туристичних маршрутів, що включають відвідування бджолярських господарств, пасік, медових ферм.
- Проведення екскурсій на пасіки, де туристи зможуть не лише познайомитися з процесом виготовлення меду, але й взяти участь у процесі: зборі меду, годуванні бджіл, виготовленні продуктів бджільництва (наприклад, медових свічок, косметики на основі меду тощо).
- Включення навчальних елементів про роль бджіл в екосистемі та їхню важливість для сільського господарства.

Приклад: у Карпатах чи на Поділлі можна створити маршрути, що поєднують відвідування старовинних пасік та знайомство з традиціями бджільництва, одночасно проводячи екологічно чисті медові тури.

2. Підтримка розвитку «медових» сіл та кластерів

- Створення медових туристичних кластерів, де кілька сіл або регіонів об'єднуються для розвитку медового туризму. Кластери можуть пропонувати різноманітні медові продукти (мед, прополіс, віск, медовий напій), ремесла, а також готелі, кафе та ресторани, які пропонують страви з медом.
- Влаштування щорічних медових фестивалів чи ярмарків, на яких можна продемонструвати локальні продукти, залучити туристів і підтримати місцевих виробників.

Приклад: на Чернігівщині, Кіровоградщині, Вінничині або в Одеській області можна створити такі «медові» села, які об'єднують пасічників, місцеві сироварні, ринки та ресторани, де мед буде головним інгредієнтом.

3. Використання цифрових технологій для просування апітуризму

- Розробка мобільних додатків і вебсайтів, що пропонують інтерактивні карти медових маршрутів, можливість забронювати екскурсії, придбати медову продукцію онлайн.
- Створення відео та віртуальних турів для людей, які не можуть фізично відвідати пасіку, з інтерактивними елементами, що дозволяють «побувати» на пасіці та дізнатися більше про процес бджільництва.

Приклад: створення платформи, яка допоможе туристам вибирати між різними пасіками, пропонуючи інформацію про виробника, умови екскурсії, медову продукцію і місцеві традиції.

4. Підвищення обізнаності через освітні програми

- Запуск освітніх програм для місцевих жителів і пасічників про апітуризм та розвиток цього напрямку як альтернативного джерела доходу. Залучення фахівців для навчання про організацію туризму, промоцію продукції та сервісу.
- Спільно з місцевими школами чи університетами проводити навчальні програми для дітей і студентів з тематики охорони бджіл, екологічного туризму та медових технологій.

Приклад: організація «шкіл бджолярства» для місцевих жителів, які навчаються не лише традиційному бджільництву, а й основам туризму.

5. Розвиток інфраструктури та партнерств з місцевими бізнесами

- Створення інфраструктури для прийому туристів - готелів, кемпінгів, медових кафе, сувенірних магазинів тощо.
- Партнерство між пасічниками, місцевими готелями, ресторанами та туристичними агентствами для формування пакетних турів, що включають проживання, екскурсії на пасіку та дегустацію медових продуктів.
- Приклад: організація медових турів, які включають не лише відвідування пасіки, а й екологічні прогулянки, де туристи можуть досліджувати природу, зібрати лікарські трави для меду або зробити медові косметичні засоби.

6. Маркетинг та популяризація через соціальні мережі та медіа

- Просування апітуризму через соціальні мережі, створення блогів, YouTube-каналів та інфлюенсерів, які можуть популяризувати апітуризм серед більш широкої аудиторії.
- Створення спеціальних кампаній, які пов'язують розвиток апітуризму з відновленням постраждалих регіонів, підкреслюючи екологічну та економічну важливість такого виду туризму.

Приклад: залучення популярних українських блогерів для відвідин пасік, створення відео-екскурсій або розповідей про традиції бджільництва, що можуть привернути увагу потенційних туристів.

7. Впровадження сертифікацій та стандартів якості меду та послуг

- Створення сертифікатів для пасік, які забезпечують відповідність певним стандартам якості меду та турпослуг. Це підвищить довіру туристів та допоможе виділяти якісні пасіки серед конкурентів.

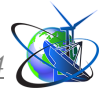
Приклад: ввести сертифікацію для «медових пасік», які мають екологічно чисту продукцію і надають високоякісні туристичні послуги.

Ці механізми можуть стати основою для створення сталого, економічно вигідного та екологічно відповідального виду туризму в постраждалих регіонах. Вони сприятимуть відновленню економічної активності в цих районах, залученню нових туристів і створенню нових робочих місць [6-10].

Висновки

Апітуризм має значний потенціал як інноваційний і сталий напрям розвитку туристичної та аграрної галузей в Україні, особливо у післявоєнний період, коли відновлення економіки та соціальної інфраструктури є пріоритетом. Цей вид туризму не тільки буде сприяти розвитку сільських регіонів, але й дозволить зберігати екологічну рівновагу, підтримувати бджільництво та сприяти відновленню традиційних ремесел.

Концептуальні засади апітуризму в Україні мають бути спрямовані на інтеграцію цього напрямку в загальну стратегію розвитку туризму та сільських територій. Важливо розвивати медові маршрути, створювати інфраструктуру для прийому туристів, формувати партнерства між місцевими громадами, пасічниками та підприємцями. Особливе значення має підтримка бджолярів, навчання нових поколінь та популяризація екологічного туризму через цифрові платформи та соціальні медіа.

Практичне впровадження апітуризму передбачає конкретні кроки, такі як організація медових фестивалів, освітніх програм для місцевих жителів, сертифікація медових продуктів та створення партнерств із міжнародними туристичними агентствами. Водночас, важливою складовою є підтримка державної політики, що стимулює розвиток цього напрямку, а також забезпечує відповідні нормативно-правові умови для захисту бджільництва та розвитку екологічного туризму.

З урахуванням усіх цих факторів, апітуризм може стати важливим елементом економічного відновлення постраждалих регіонів України, створюючи нові можливості для розвитку бізнесу, збереження традицій, а також підвищення рівня екологічної свідомості серед населення. В результаті, апітуризм здатен стати не тільки економічно вигідним, але й важливим чинником сталого розвитку країни в післявоєнний період.

Література:

1. Бойко В.О. Апітуризм - перспективний напрям розвитку сільського (зеленого) туризму. Економіка, освіта, технології в контексті глобальних викликів: матеріали міжнародної наукової конференції (23-24 вересня 2021 р.). Черкаси: ЧДБК, 2021. С. 113-115. URL: <https://dspace.ksaeu.kherson.ua/handle/123456789/7186?show=full>
2. Бойко В.О. ГАЛУЗЬ БДЖІЛЬНИЦТВА – ВАГОМА СКЛАДОВА АПІТУРИЗМУ. Четверта Міжнародна науково-практична конференція “Екологічні проблеми навколишнього середовища та раціонального природокористування в контексті сталого розвитку” : збірник матеріалів (21–22 жовтня 2021, м. Херсон, Україна). –Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021 С. 26-28. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14465/1/IV%20Міжнародна%20науково-практична%20конференція%202021.pdf>
3. Маковой Ю. Мед дешевшає, виробництво падає — все про ринок меду і заробітки бджолярів. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1661-med-deshevshaye-virobnitstvo-padaye--vse-pro-rinok-medu-i-zarobitki-bdjolyariv>
4. Trade Data Monitor. URL: <https://tradedatamonitor.com>
5. Державна служби статистики України. URL: <https://www.google.com/search?client=opera&q=держстат+виробництво+меду&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>
6. Boiko, V., & Boiko, L. (2022). Problems and Prospects for Innovation-Driven Development of the Tourism Industry in Ukraine. *Science and Innovation*, 18(5), 26–37. <https://doi.org/10.15407/scine18.05.026>
7. Boiko V.O. Green tourism as a perspective direction for rural entrepreneurship development. Scientific approaches to modernizing the economic system: vector of development: collective monograph. LvivToruń : Liha-Pres, 2020. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-189-6/1-18>
8. Romanenko, Y.O., Boiko, V., Shevchuk, S. M., Barabanova, V. V., & Karpinska, N. V. (2020). Rural development by stimulating agro-tourism activities. *International Journal of Management*, 11(4), 605–613. DOI: <https://doi.org/10.34218/IJM.11.4.2020.058>.

9. Бойко В.О. Екологічний туризм як складова зеленої економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8773>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.73

10. Бойко В., Далевська Н. Розвиток туризму після збройних конфліктів у різних країнах світу. *Управління змінами та інновації*. 2022. № 3. С. 5–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2022-3-1>

References:

1. Boiko V.O. Apitourism - a promising direction for the development of rural (green) tourism. Economics, education, technologies in the context of global challenges: materials of the international scientific conference (September 23-24, 2021). Cherkasy: ChDBK, 2021. P. 113-115. Available at: <https://dSPACE.ksaeu.kherson.ua/handle/123456789/7186?show=full>

2. Boiko V.O. BEEKEEPING INDUSTRY – A SIGNIFICANT COMPONENT OF APE TOURISM. Fourth International Scientific and Practical Conference “Ecological Problems of the Environment and Rational Nature Management in the Context of Sustainable Development”: Collection of Materials (October 21–22, 2021, Kherson, Ukraine). – Kherson: OLDI-PLUS, 2021 P. 26-28. Available at: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14465/1/IV%20Міжнародна%20науково-практична%20конференція%202.pdf>

3. Makovey Y. Honey is getting cheaper, production is falling — all about the honey market and beekeepers' earnings. Available at: <https://kurkul.com/spetsproekty/1661-med-deshevshaye-virobnitstvo-padaye--vse-pro-rinok-medu-i-zarobitki-bdjolyariv>

4. Trade Data Monitor. Available at: <https://tradedatamonitor.com>

5. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://www.google.com/search?client=opera&q=держстат+виробництво+меду&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>

6. Boiko, V., & Boiko, L. (2022). Problems and Prospects for Innovation-Driven Development of the Tourism Industry in Ukraine. *Science and Innovation*, 18(5), 26–37. <https://doi.org/10.15407/scine18.05.026>

7. Boiko V.O. Green tourism as a perspective direction for rural entrepreneurship development. Scientific approaches to modernizing the economic system: vector of development: collective monograph. LvivToruń : Liha-Pres, 2020. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-189-6/1-18>

8. Romanenko, Y.O., Boiko, V., Shevchuk, S. M., Barabanova, V. V., & Karpinska, N. V. (2020). Rural development by stimulating agro-tourism activities. *International Journal of Management*, 11(4), 605–613. DOI: <https://doi.org/10.34218/IJM.11.4.2020.058>

9. Boiko V.O. (2021) Ekolohichniy turizm yak skladova zelenoi ekonomiky [Environmental tourism as a component of green economy]. *Efektivna Ekonomika [Effective Economics]*. 2021. № 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8773> . DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.73

10. Boiko, V., & Dalevska, N. (2022). Rozvytok turizmu pislia zbroinykh konfliktiv u riznykh krainakh svitu [Tourism development after violent conflicts in different countries of the world]. *Change Management and Innovation*, (3), 5–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2022-3-1> .

Abstract. The topic of apitourism is gaining special importance in Ukraine under conditions of the post-war recovery and economic development, particularly in the impacted regions. Apitourism, or honey tourism, is a promising trend, which combines environmentally friendly beekeeping, traditional crafts, and tourism activities, contributing to the recovery of local economies through the development of rural tourism and sustainable business models.

The article analyzes the potential of honey tourism in restoring the impacted areas and the theoretical foundations of apitourism as a component of health tourism. It defines the importance of integrating apitourism into the general tourism strategy of the country, underscoring the role of beekeeping not only as an agricultural practice but as a cultural and environmental value. Special attention is paid to the practical aspects of implementing apitourism in the post-war period: the creation of honey routes, infrastructure development, partnerships with local communities and enterprises, and the development of digital platforms to promote this trend. The study also considers the opportunities for the development of educational programs, beekeepers' qualification upgrading and the organization of honey festivals, which can become important events for attracting tourists.

Key words: *apitourism, beekeeping, honey routes, traditional crafts, environmental interaction*

Статтю надіслано:

© Бойко В.О.